

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

TUINMANSHUIS WOUWSE PLANTAGE

Plantage Centrum 14 te Wouwse Plantage

23 juni 2017

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

TUINMANSHUIS

Plantage Centrum 14 te Wouwse Plantage

Opdrachtgever

RoosRos Architecten

Auteur(s)

Ing.

Nr. 030

Project P-035B

Status Definitief

Jaar 2017

Versie 23-06-2017

© Onderzoeksbureau voor Bouwhistorie

Overname van tekst is toegestaan. Bronvermelding is verplicht. Voor gebruik van beeldmateriaal en tekeningen is schriftelijke toestemming van de auteur vereist.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op welke andere manier, voor doeleinden anders dan hierboven vermeld, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Foto titelpagina

De rechtergevel van het onderzochte gebouw

INHOUDSOPGAVE

1	VOORWOORD	5
2	GEGEVENS	6
2.1	KERNDATA	6
2.2	MONUMENTENOMSCHRIJVING	6
3	BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS TUINMANSHUIS	9
3.1	LANDSCHAPPELIJKE ONTSTAANSGESCHIEDENIS	9
3.2	BOUW- EN GEBRUIKSGESCHIEDENIS	12
4	BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING TUINMANSHUIS	16
4.1	INLEIDING	16
4.2	LANDSCHAPPELIJKE SITUERING EN CONTEXT	16
4.3	EXTERIEUR > BESCHRIJVING	16
4.4	EXTERIEUR > PUNTEN VAN WAARDERING	23
4.5	CONSTRUCTIE > BESCHRIJVING	23
4.6	CONSTRUCTIE > PUNTEN VAN WAARDERING	23
4.7	INTERIEUR > BESCHRIJVING	24
4.8	INTERIEUR > PUNTEN VAN WAARDERING	39
5	WAARDESTELLING	40
5.1	INTERNE WAARDESTELLING	40
5.2	WAARDESTELLINGSREPRESENTATIEKENINGEN	42
6	ADVIES	43
6.1	TRANSFORMATIERUIMTE	43
7	GERAADPLEEGDE BRONNEN	44
7.1	LITERATUUR	44
7.2	ARCHIEF	44
7.3	INTERNET	44
7.4	OVERIGE BRONNEN	44

1

VOORWOORD

... ten noordoosten van het landhuis, achter een grasveld met enkele solitairen en in de hoek tussen de Moerkantsedreef en Wouwsedreef ligt de moestuin, XIX; achter de moestuin liggen akkers en weiden als overgang naar het bosgebied; in de tuin het tuinmanshuis met een stuk tuinmuur ...¹.

Deze rapportage bevat een bouwhistorisch onderzoek met een interne waardestelling van het tuinmanshuis van de Wouwse Plantage. De aanleiding tot het onderzoek is het plan om het tuinmanshuis te restaureren en te renoveren. Om te komen tot historisch verantwoorde ingrepen is bouwhistorisch onderzoek verricht op het niveau van een bouwhistorische verkenning met een interne waardestelling van zowel exterieur als interieur. Voor een uitgebreide beschrijving van de cultuurhistorische waarden van het Landgoed wordt verwezen naar de Cultuurhistorische Verkenning van de Wouwse Plantage door Dr. [REDACTED] (2014). Voor inzicht in de samenhang van de gebouwen op het landgoed in materiaalgebruik en detaillering wordt verwezen naar de bouwhistorische opname van het Kasteel, die is uitgevoerd door [REDACTED] Onderzoeksbureau voor Bouwhistorie, met rapportnummer 029. De in de monumentomschrijving genoemde tuinmuur valt buiten deze onderzoeksrapportage.

Deze rapportage is bedoeld als leidraad voor de geplande (ver)bouwplannen om, vanuit bouwhistorisch oogpunt, de waardevolle structuren en elementen te benoemen en te behouden en waar mogelijk te versterken.

Het gebouw heeft de status van Rijksmonument en het onderzoek is uitgevoerd volgens de Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek 2009.

De verslaglegging in deze rapportage berust, vanwege het grotendeels ontbreken van archiefgegevens, vooral op een analyse van het gebouw zelf. Vanwege de vraagstelling van de opdrachtgever is beperkt literatuur- en archiefonderzoek verricht.

Tenzij anders vermeld, is het beeldmateriaal afkomstig van [REDACTED] Onderzoeksbureau voor Bouwhistorie. De waardestellingsrepresentatietekeningen zijn gemaakt op basis van de tekeningen van RoosRos Architecten te Oud-Beijerland.

Leerdam, 23 juni 2017

[REDACTED]

¹ Citaatfragment uit: monumentenomschrijving complex Wouwse Plantage.

2

GEGEVENS

2.1 Kerndata

Identificatie	: Plantage Centrum 14 te Wouwse Plantage
Datering	: Eind 19de-eeuw
Huidige functie	: Woonhuis
Oorspronkelijke functie	: Woonhuis
Stijl	: Eclectisch
Iconologie	: Tuinmanshuis Wouwse Plantage
Actoren	:

2.1.1 Overige gegevens

Datum van opname	: 31 maart en 2 mei 2017
Eigenaar	: Landgoed Wouwse Plantage B.V. (
Status	: Rijk Rijksmonument, nr. 519690 Complexnummer 519676 Complex maakt deel uit van het beschermde gebied historische parken en buitenplaatsen vlgs. RCE mei 1998. Provincie Noord-Brabant heeft de Wouwse Plantage aangeduid als complex van cultuurhistorisch belang en als cultuurhistorisch vlak
Categorie	: Landgoed/ Woning
Topografie	: Provincie Noord-Brabant Gemeente Roosendaal Wouwse Plantage

2.2 Monumentenomschrijving²

2.2.1 Monumentomschrijving Complex

De historische buitenplaats Wouwse Plantage is in de achttiende eeuw, of eerder, ontstaan in een heide- en stuifduinontginningsgebied ten zuidoosten van Bergen op Zoom; in het midden van de negentiende eeuw³ is er een sterpatroon van lanen⁴ te midden van bossen en een enkele wei of akker aanwezig: vijf rechte lanen komen op één punt samen, Centrum of Plantage Centrum genaamd; hier bevindt zich een aantal grote en kleine gebouwen van een bijzondere folly-achtige architectuur en met - van oorsprong - diverse bestemmingen, onderling een éénheid vormend in economisch-functionele en visuele zin; het belangrijkste gebouw is het landhuis of de villa⁵. De door de vijf oorspronkelijke lanen gevormde hoeken hebben nagenoeg dezelfde grootte; tussen ongeveer 1850 en 1900 is een aantal lanen onder andere hoeken en in andere richtingen toegevoegd. Bij het landhuis liggen een landschappelijk park met weilanden en een moestuin. Het in de uiterste zuidwesthoek van de

² Letterlijk overgenomen uit het monumentenregister van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

³ Het sterpatroon van lanen is echter al in de 18de-eeuw ontstaan. Zie Afb. 2.

⁴ In deze rapportage wordt in plaats van lanen de benaming 'dreven' gebruikt.

⁵ In deze rapportage wordt het gebouw voor 1896 landhuis genoemd, na de verbouwing en modernisering van het gebouw in 1896 wordt het kasteel genoemd.

voormalige gemeente Wouw gelegen complex ligt in een bosrijk gebied tussen de dorpen Wouwse Plantage in het noorden en Huijbergen in het zuiden; het complex wordt in het westen begrensd door de grens met de gemeente Bergen op Zoom, in het zuiden door de gemeentegrens van Huijbergen (gedeeltelijk samenvallend met de Moerkantsebaan), in het oosten door de Plantagebaan (vroeger Torendreef) en in het noorden door de Gespajdedreef en bospercelen.

De historische buitenplaats Wouwse Plantage omvat de volgende onderdelen: LANDHUIS (1), PARKAANLEG (2), JACHTHUIS (3), PRINSENHOF (4), GROTE BOERDERIJ (5), BOERDERIJ (6), DRIEHUIZEN (7), VOORMALIGE HOUTZAGERIJ (8), VOORMALIGE SMEDERIJ (9), VOORMALIGE PAARDENSTAL (10), SLEUTELGATHUISJE (11), VOORMALIGE BAKKERIJ (12), VOORMALIGE WASSERIJ (13), TUINMANSHUIS met TUINMUUR (14), STENEN SCHUUR (15), SCHUUR (16), en SCHUUR (17). Een schuur achter Plantage Centrum 4 is in 1998-1999 gesloopt. Op de bij de omschrijving behorende kaart is de omgrenzing van het complex alsmede de aanduiding der onderdelen aangegeven.

Waardering van het complex

De historische buitenplaats Wouwse Plantage is van algemeen belang vanwege de voor Nederland unieke aanleg met het stervormige lanenpatroon waarvan het centrum bebouwd is met een verzameling 19e eeuwse gebouwen van bijzondere architectuur, die onderling een visuele en economische éénheid vormen.

2.2.2 Monumentomschrijving Sleutelgathuis

Omschrijving onderdeel 14: Plantage-Centrum 14 - TUINMANSHUIS met TUINMUUR, XIXd; bakstenen gebouw zonder verdieping onder met grijze Tuiles-du-Nord gedekt zadekdak met afhang over aanbouw (voormalig kippenhok) aan de noordzijde; in de zuidgevel een twintigruits schuifvenster, een vernieuwde deur en een venstertje; in de oostgevel twee kleine vensters; tegen de zuidzijde van de westgevel een bakstenen aanbouw zonder verdieping onder pannengedekt zadeldak; in de westgevel hiervan twee vensters en in de zuidgevel een deur met aan weerszijden een hoog tweeruits venster en erboven een getoogde nis. Aansluitend aan de oostzijde van het huis een bakstenen ca. twintig m lange tuinmuur, die ong. 2,5 m hoog is.

Waardering

TUINMANSHUIS met TUINMUUR van algemeen belang - vanwege de ouderdom - vanwege de cultuurhistorische waarden - als functioneel onderdeel van het complex.

Afb. 1: Kaart met aanduiding van het beschermde complex dat deel uitmaakt van het beschermde gebied historische parken en buitenplaatsen. Bron: Vervaardiger [REDACTED], Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, obj.nr. BT-032152.

Om de ontstaansgeschiedenis van de landschappelijke context te kunnen plaatsen, wordt een kleine schets gegeven van de wijze waarop het gebied is ontstaan. Voor een uitgebreide uiteenzetting wordt verwezen naar de op dat punt beschikbare literatuur (zie literatuurlijst).

3.1 Landschappelijke ontstaansgeschiedenis

Landgoederen⁶ vind je in Noord-Brabant op allerlei grondsoorten. Zoals in beekdalen, op zand- of kleigronden en in verveende gebieden. De landgoederen in Noord-Brabant kunnen onderverdeeld worden in tien groepen. De groep waar de Wouwse Plantage toe behoort zijn de landgoederen op de Brabantse Wal.

Landgoederen hebben een bepaalde eigenheid. Het zijn gemeenschappen, werelden op zich waar de mens in al zijn aspecten aan bod komt. Landgoederen werden vaak bewoond door mensen met een bepaalde positie in het maatschappelijke leven, ze waren meestal vermogend. Landgoederen waren niet in de laatste plaats ontmoetingsplaatsen waar geschiedenis werd geschreven. Landgoederen kennen om die reden ook een sociale geschiedenis. Deze sociale geschiedenis valt buiten het bouwhistorisch onderzoek van de Wouwse Plantage.

De Brabantse Wal bestond uit grote oppervlaktes met woeste gronden waar door de Markiezen van Bergen op Zoom begonnen werd met het droogleggen van moerassen en het aanleggen van bossen, waar voorheen heide en stuifzand was⁷. Daarna werd het door kloosterlingen van Huijbergen en particulieren geëxploiteerd in een combinatie van bos- en landbouw. Het aanleggen, beplanten, bezaaien en kappen gebeurde doelbewust volgens een plan. De Wouwse Plantage is de oudste Brabantse boswachterij en is gestart in 1504 in opdracht van [REDACTED], [REDACTED] van Bergen op Zoom. Het gaat hier om een van de oudste cultuurbossen in Nederland dat is aangelegd voor houtproductie en om zandverstuivingen tegen te gaan die het bouwland bedreigden. Binnen zo'n plantage had [REDACTED] (in dit geval van Bergen op Zoom) een vrije waranda (= heerlijk jachtrecht).

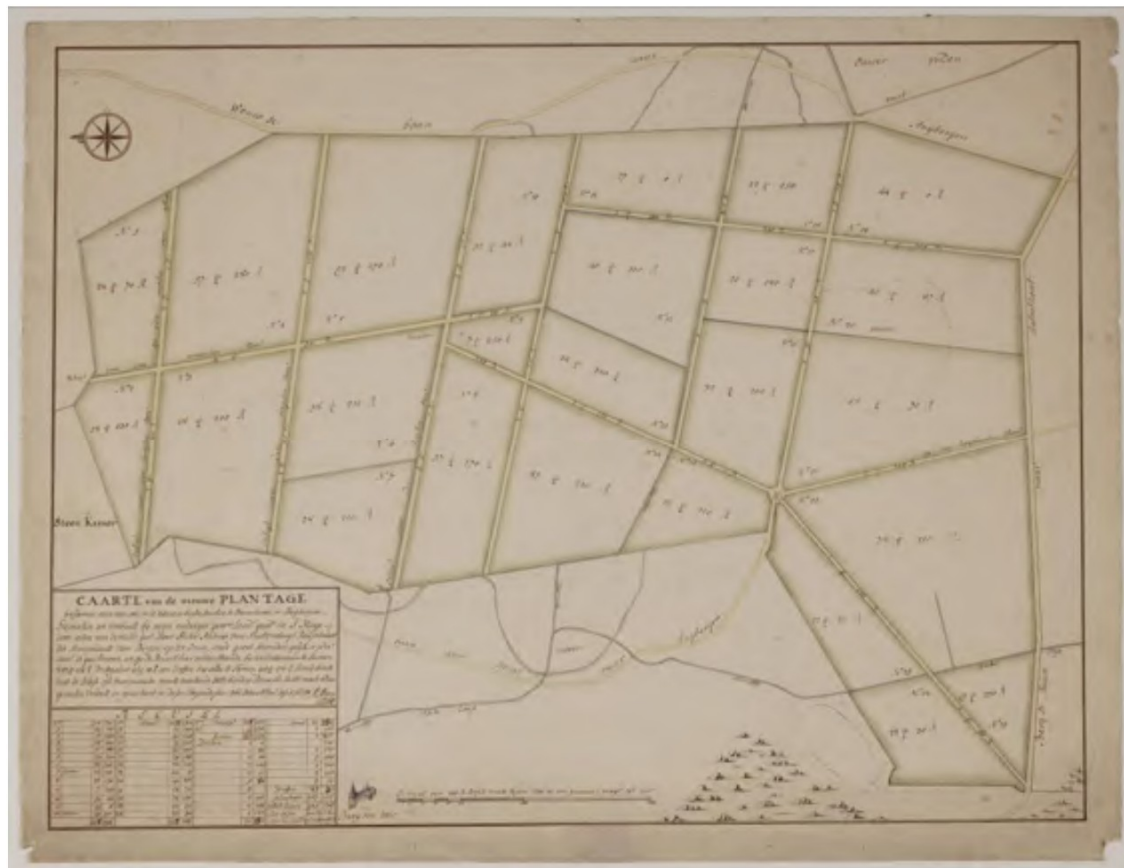
Op de Wouwse Plantage werd in 1542 een boerderij met bijgebouwen gebouwd. Ook werden dreven aangelegd en bossen werden vergroot en beplant. Het gebied viel toen nog onder de jurisdictie van het klooster te Huijbergen. Dit is ook de reden dat de Wouwse Plantage toen de Huijbergse Plantage werd genoemd. Zo ontstonden langzamerhand door zulke plantages nieuwe bossen die in de late Middeleeuwen door ver doorgevoerde rooibouw waren verdwenen, waardoor zandverstuivingen het bouwland bedreigden.

Tijdens de Tachtigjarige oorlog liep de Plantage met de gebouwen grote schade op. De boerderij is in 1622 verwoest en bouw- en weilanden vervielen tot bos. Rond 1640 breidt de Markies van Bergen op Zoom de oude plantage uit met een nieuw stuk en vanaf die tijd valt de plantage onder jurisdictie van [REDACTED] en krijgt daarmee de naam van Wouwsche Plantage. In de loop van de 17de- en de 18de-eeuw werd het landgoed hersteld en na 1781 braken er betere tijden aan.

⁶ Een landgoed is een groot stuk grond van meerdere hectares, met landerijen, tuinen en daarop vaak een of meerdere landhuizen, een kasteel, grote boerderij of kerk.

⁷ De wijze waarop woeste gronden in cultuur werden gebracht is te lezen in: Watering (1945), p. 103-111.

De situatie op Afb. 2 geeft Plantage Centrum weer met vier volledige dreven en het begin van een vijfde dreef. Deze situatie is tot stand gekomen in 1761 naar ontwerp van landmeter [REDACTED], uitgevoerd in opdracht van de Markiezaat⁸ en sloot aan op het patroon dat al in de 16de-eeuw aanwezig was.

Afb. 2: Een kaart uit 1783 van de heerlijkheid Wouw, getekend door [REDACTED]. Het noorden is links. De rotonde waarop vijf dreven samenkomen is de rotonde waaraan het Kasteel en de andere gebouwen van de Wouwse Plantage zijn gegroepeerd. Bron: West-Brabants Archief, Collectie Kaarten Raad en Rekenkamer Bergen op Zoom nr. ARR-D266.

In 1795 werd het landgoed onteigend⁹ en drie jaar later overgedragen aan de Bataafse Republiek. Bij het herstel van het Koninkrijk der Nederlanden in 1814 zijn de bezittingen niet terug gegeven aan de vorige eigenaar, maar werden zij bij de nationale domeinen gevoegd waarmee het landgoed onder toezicht van de Domeinen van de Staat der Nederlanden viel. Tijdens de regering van Koning Willem I kwam er een wet¹⁰ tot stand die het mogelijk maakte om domeingoederen te verkopen voor leniging van oorlogsschulden en het financieren van grootschalige plannen tijdens zijn regering. De Wouwse Plantage werd in 1839 in vier kavels te koop gezet. Al deze vier kavels werden op 16 augustus 1839 gekocht door een vertegenwoordiger van de rijke Antwerpse bankier [REDACTED], baron [REDACTED]. De bebouwing bij de rotonde, waar de dreven samen komen, bestaat op dat moment uit een boerderij (huis en erf) en twee grote en een kleine schuur¹¹.

⁸ In 1533 was de heerlijkheid Bergen op Zoom door [REDACTED] tot Markiezaat verheven.

⁹ Onder de leus van vrijheid, gelijkheid en broederschap en geen [REDACTED] en geen meester werden de eigendommen en rechten van de bezitters van Landgoederen in de Franse tijd ontnomen om in de periode onder Koning [REDACTED] toe te vallen aan de Domeinen van de Staat der Nederlanden.

¹⁰ Wet wegens de vervreemding der domein-goederen, 5 juni 1822.

¹¹ Zie voor uitgebreide informatie over de periode dat het Landgoed in bezit was van de nationale domeinen, de functie daarvan en de veiling van domeinen: [REDACTED] (1976), p. 7-10.

Afbeeldingen vorige pagina;

Afb. 3 (boven): Kadastrale kaart 1811-1832: minuutplan Wouw, Noord Brabant, sectie H, blad 01. Bron: Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, obj.nr. MIN10179H01.

Afb. 4 (onder): Kadastrale kaart 01-04-1882, bijgewerkt tot 1886: Wouwse Plantage, Kadastrale kaart Sectie H, eerste blad. Bron: Vervaardiger Kadaster, rijksdienst. Collectie Gemeentearchief Roosendaal (ondergebracht in het West-Brabants Archief), inv.nr. 913A, obj.nr. T00913A.

3.2 Bouw- en gebruiksgeschiedenis

Eind 19de-eeuw – tweede helft 20ste-eeuw

In 1839 kwam de Wouwse Plantage in bezit van [REDACTED] die het van de Domeinen van de Staat der Nederlanden kocht. Hij liet in 1845 een bestaand gebouw bij de rotonde afbreken om daar een landhuis te bouwen dat later de naam van kasteel kreeg.

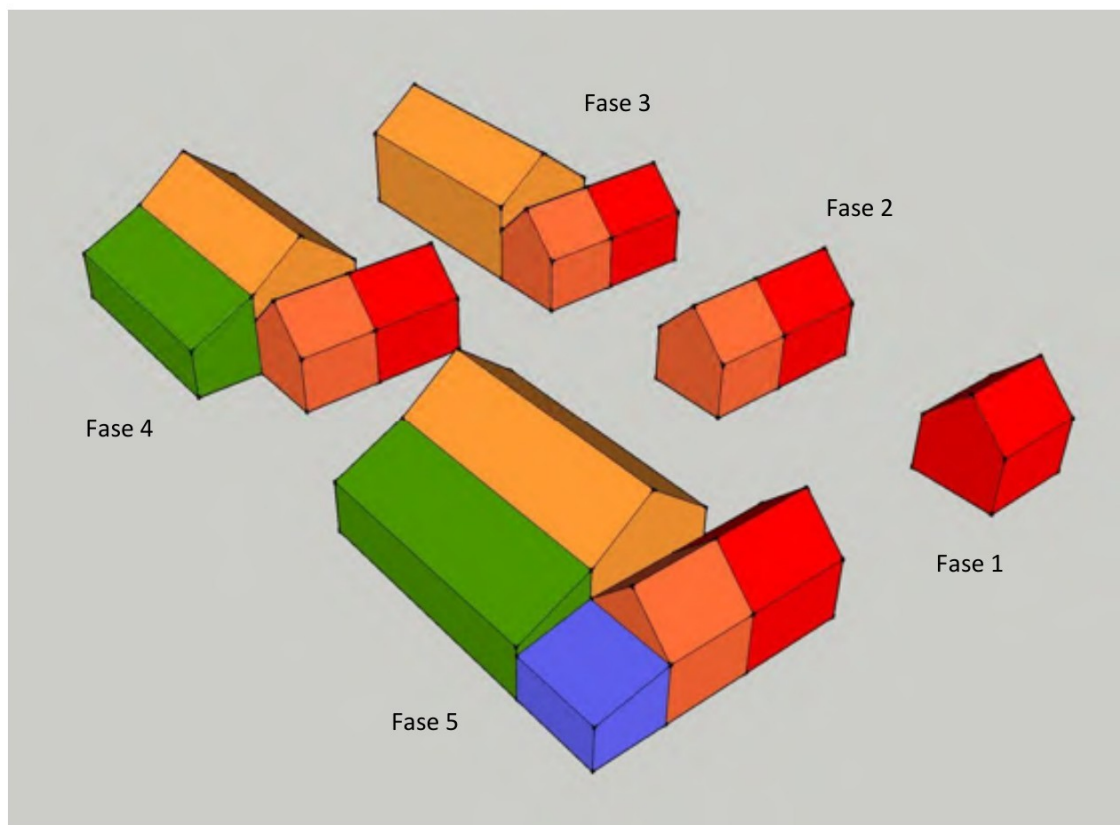
De zoon van [REDACTED], [REDACTED], zette het beleid van zijn vader voort. Hij is ook de persoon die uit eigen middelen in 1866 begon met de aanleg van een smalspoor op het landgoed. De totale lengte van het smalspoor bedroeg toen ongeveer zes kilometer. Ook werd voor rekening van baron [REDACTED] bij het eindpunt van het smalspoor een spooraansluiting gemaakt. Nu behoefde men voortaan de wagens niet meer in Roosendaal of Essen te gaan laden, maar kon de overslag van de flinke hoeveelheden hout al in Wouw plaatsvinden. Bovendien was de afvoer van dat hout naar de trein door de aanleg van het smalspoor een stuk eenvoudiger geworden.

In 1869 werd op initiatief van baron [REDACTED] aan de oostzijde van het landgoed bij het dorp Wouwsche Pantage een steenfabriek opgericht. Tegelijkertijd werd het smalspoor met ongeveer twee kilometer verlengd, namelijk vanaf het kasteel Plantage Centrum naar de steenfabriek.

Na het overlijden van [REDACTED] werd de Wouwse Plantage door twee van zijn zonen beheerd. Daar kwam in 1893 een einde aan toen de beide broers werden aangesproken voor de schuld die de Bank [REDACTED] had. Het landgoed werd verkocht aan [REDACTED]

Het exacte bouwjaar van het tuinmanshuis is onbekend. Op de kadastrale minuut van 1811-1832 staat het tuinmanshuis nog niet getekend. Op een kadastrale kaart uit 1882 staat wel een bouwblok getekend, maar dit kan vanwege de langgerekte vorm en de positie ten opzicht van de dreef niet het huidige tuinmanshuis zijn. Het tuinmanshuis is dus van na 1882. Het getekende bouwblok is waarschijnlijk een kas die op deze plek is gesitueerd. Volgens de monumentenomschrijving is het tuinmanshuis gebouwd in het laatste kwart van de 19de-eeuw. Het is niet bekend waar de omschrijving op gebaseerd is, maar wanneer dat klopt, kan het bouwjaar nog nauwkeuriger worden vastgesteld, namelijk tussen 1882 en 1900. Het tuinmanshuis zou dan gebouwd kunnen zijn in opdracht van [REDACTED], zoon van [REDACTED] die in 1839 het landgoed heeft gekocht of in opdracht van [REDACTED] die in 1893 het landgoed heeft gekocht van fam. [REDACTED]

Uit de bouwsporen die in en aan het pand zijn af te lezen, blijkt er sprake te zijn van een gefaseerde bouw.

Afb. 5: Vermoedelijke fasering van de bouwvolumes. Het aanzicht is genomen vanuit het noorden. Bij fase 3 heeft ook een aanbouw gestaan, maar hoe deze eruit heeft gezien is onbekend. Zie beschrijving bij ruimte 0.1.

Rood = fase 1; Oranje = fase 2; Geel = fase 3; Groen = fase 4; Blauw = fase 5.

Fase 1 (rood)

Deze fase wordt gevormd door het uitstekende bouwvolume aan de zuidwestkant. Fase 1 is dan een klein huisje bedoeld voor (tijdelijke) huisvesting of als schaftruimte voor de werker in de kassen? Op de kadastrale kaart uit 1886 (zie Afb. 4) is het huisje niet te zien, maar alleen de kassen. Vanwege de aard van het onderzoek (bouwhistorische verkenning) is op dit punt geen verder onderzoek verricht.

Fase 2 (oranje)

Deze fase wordt gevormd door een uitbreiding van fase 1 naar achteren.

Fase 3 (geel)

Deze fase wordt gevormd door het hoofdvolume. De bakstenen die in deze fase zijn gebruikt hebben het kenmerkende uiterlijk van een strakke steen met verticale strepen (zie de afbeelding voor de inhoudsopgave en Afb. 27, Afb. 28 en Afb. 41). Tijdens deze fase heeft aan de achterzijde een aanbouw of overkapping gestaan. Dit wordt afgeleid uit de bouwsporen die zijn aangetroffen in de muur tussen ruimte 0.1 en 0.5. Zie de beschrijving van deze ruimten verderop in deze rapportage. Hoe deze overkapping eruit heeft gezien, is onbekend en in Afb. 5 is deze overkapping niet getekend.

Fase 4 (groen)

Het hoofdvolume van fase 3 heeft dus een overkapping aan de achterzijde gehad met een varkenskot of iets dergelijks dat op enig moment is vervangen en omgezet in een aanbouw en nog weer later bij het woongedeelte is getrokken.

Fase 5 (blauw)

Als laatste is de 'open hoek' aan de noordwestkant dichtgebouwd met een serreachtige aanbouw.

Het tuinmanshuis is in de lengterichting gesitueerd langs de Moerkantsche Dreef. Van 1866-1933 heeft langs deze dreef het smalspoor gelegen dat liep van Plantage Centrum richting Zoomvliet¹².

3.2.1 [REDACTED] (1811-1884)

Wie was [REDACTED], de man die mogelijk het tuinmanshuis liet bouwen?

[REDACTED] was de zoon van [REDACTED]¹³ die in 1839 het Landgoed Wouwse Plantage heeft gekocht. [REDACTED] was op 11 juni 1811 te Antwerpen geboren. Hij huwde in 1838 te Eekeren met [REDACTED], die op 2 mei 1817 te Antwerpen geboren was en aldaar op 20 januari 1880 overleed. [REDACTED] trad in de voetsporen van zijn vader; hij nam diens functies over en had diens belangstellingen. Hij was lid van de Kamer van Koophandel te Antwerpen; voorzitter van de Kon. Maatschappij van Tuinbouw; voorzitter van de Hoge Landbouwrraad van België; vice-voorzitter van de Centrale Landbouw-Maatschappij van België; voorzitter van de Kon. Maatschappij van de Dierentuin te Antwerpen; eerst beheerder van de Dierentuin en vanaf 1871 tot aan zijn dood in 1884 directeur; ondervoorzitter van de Landbouw-Maatschappij in het Noorden; directeur en voornaamste aandeelhouder van het bankiershuis [REDACTED] en Cie. Hij overleed op 12 oktober 1884 op zijn landgoed te Wouwse Plantage en werd op de 16e oktober te Berchem begraven en bijgezet in het familiegraf aldaar. Een tweede lijkdienst is op 17 oktober gehouden in de parochiekerk van Wouwse Plantage; een derde op 24 oktober gehouden in de parochiekerk van St. Joris te Antwerpen, waarmede de familie [REDACTED] al lang nauwe banden had, nog benadrukt door aanzienlijke schenkingen van zijn vader¹⁴.

3.2.2 [REDACTED] (1851-1927)

Wie was [REDACTED] In 1895 de koper van Landgoed Wouwse Plantage en de man die mogelijk het tuinmanshuis liet bouwen?

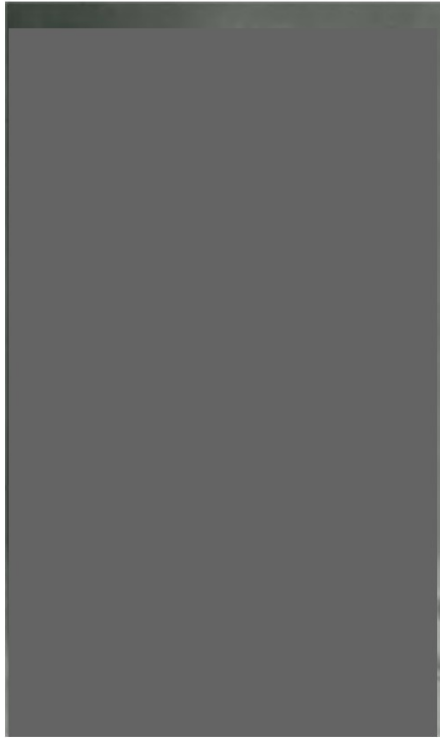
De nieuwe eigenaar [REDACTED], wiens roepnaam [REDACTED] was, is op 31 augustus 1851 te Deurne bij Antwerpen geboren. Zijn familie was afkomstig uit de Kempen; haar bezittingen en activiteiten lagen in de omgeving van Turnhout en Arendonk. De vader van [REDACTED] was makelaar in suiker, had een landgoed onder Deurne in pacht en in zijn zaken fortuin gemaakt. Zijn vier zoons werkten aanvankelijk met hem mee; op betrekkelijk jonge leeftijd zetten zij, afzonderlijk of met twee, grotere en kleinere industriële ondernemingen op, klaarblijkelijk niet zonder succes. Toen [REDACTED] de Wouwse Plantage kocht werd hij, ofschoon pas goed 40 jaren oud, al rentenier genoemd. Hij was medestichter van de suikerfabriek van Beirendrecht en van de steenfabriek van Ravels. [REDACTED] en zijn broers hebben eveneens het Sportpaleis van Brussel gesticht, dat tot aan zijn afbraak toe voor enkele jaren in het bezit van de familie [REDACTED] is gebleven. Zij verstrekten het kapitaal; het idee kwam van de sportsman [REDACTED], zoon van een vriend van [REDACTED], een schilder, die o.a. portretten heeft gemaakt van [REDACTED] en [REDACTED] op jeugdige leeftijd. Kort voor de Eerste Wereldoorlog zette [REDACTED] samen

¹² Zie voor uitgebreide informatie over de geschiedenis van het smalspoor het bouwhistorisch onderzoek van het Kasteel: [REDACTED] Reenen (23 maart 2017), bijlage 9.3.

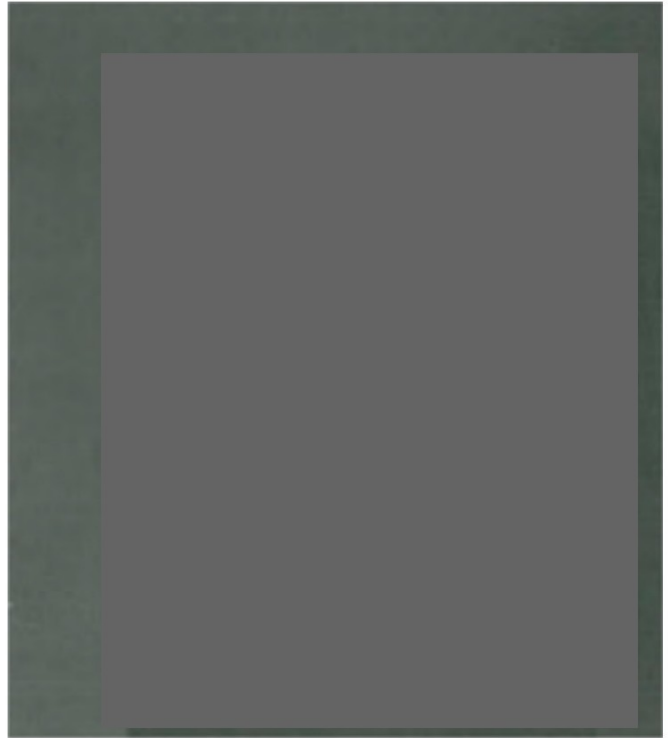
¹³ In de rapportage van de bouwhistorische opname van het Kasteel is een korte beschrijving van [REDACTED] opgenomen. Zie: [REDACTED] (23 maart 2017).

¹⁴ Overgenomen uit: [REDACTED], e.a. [REDACTED] *in het woud. Bij het 100-jarig bestaan van de parochie WOUWSE PLANTAGE 1876-1976*. Uitgegeven door het gemeentebestuur van [REDACTED] (1976), p. 18. Voor een uitgebreide beschrijving van fam. [REDACTED], zie p. 10-27.

met zijn jongste broer de fabricage op gang van de Eterniet-produkten, waarvoor een eerste fabriek werd gesticht te Haren bij Vilvoorde, die spoedig te klein bleek, zodat een nieuwe werd gebeouwd te Kapelle-op-den-Bos. Het bedrijf ontwikkelde zich geweldig en heeft nu vestigingen over de gehele wereld. [REDACTED] stichtte eveneens het bekende Panorama van Waterloo. Als actief en energiek industrieel en zakenman, die soms grote risico's dufde nemen met inzet van zijn gehele fortuin, was hij in de Wouwse Plantage een waardig opvolger van [REDACTED]

Afb. 6: [REDACTED]

Afb. 7: [REDACTED]

¹⁵ Overgenomen uit: [REDACTED], [REDACTED] e.a. [REDACTED] *in het woud. Bij het 100-jarig bestaan van de parochie WOUWSE PLANTAGE 1876-1976*. Uitgegeven door het gemeentebestuur van [REDACTED] (1976), p. 28. Voor een uitgebreide beschrijving van fam. [REDACTED], zie p. 28-45.

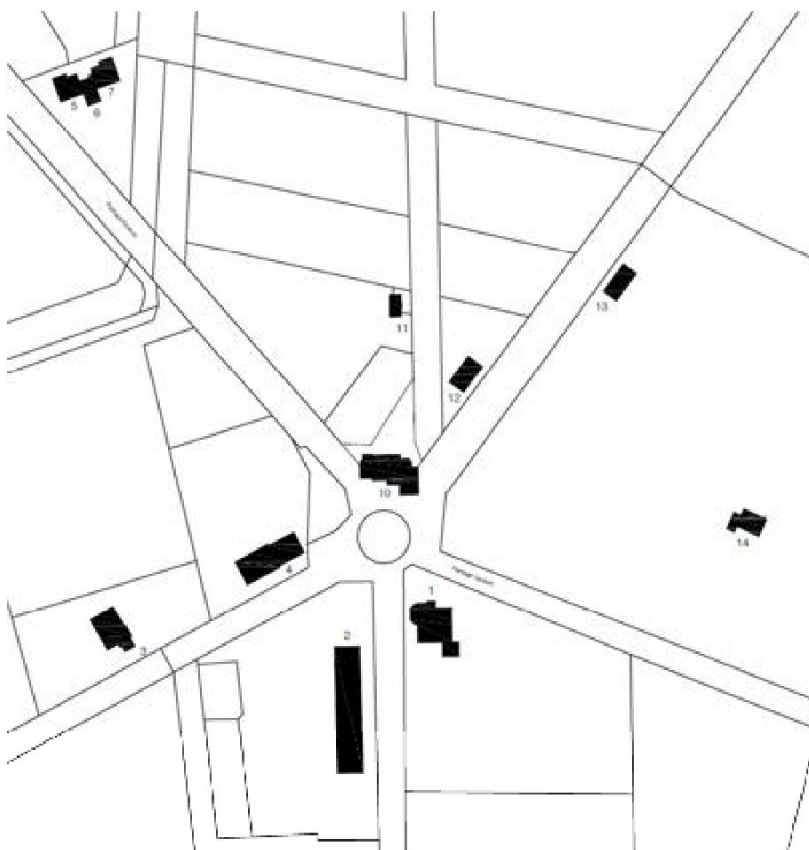
4

BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING TUINMANSHUIS

4.1 Inleiding

De hoofdonderdelen van het gebouw worden aangeduid door de toevoegingen 'voor', 'links', 'achter' en 'rechts', gerelateerd aan de zijde van het pand waarin de hoofdentree zich bevindt. Deze zijde is gekeerd aan de Moerkantsche Dreef. Per kleiner onderdeel (beschrijving van een wand in een vertrek, een enkele gevel etc.) wordt van links naar rechts beschreven, gerekend vanuit de positie staande voor of kijkend naar de gevel of wand.

4.2 Landschappelijke situering en context

Afb. 8: Kaart van het Landgoed. In het centrum de rotonde waar de dreven bij elkaar komen. De kaart is noordgericht. (1) Kasteel, (2) Langgerekte boerderij met dwars voorhuis, (3) Boswachtershuis 'Prinsenhof', (4) Langgevelboerderij, (5,6,7) Driehuizen, arbeidershuisjes, (10) Jachthuis, (11) Houtzagerij, (12) Appelhuisje, voormalige paardenstal, (13) Sleutelgathuisje, en (14) Tuinmanshuis/ beheerderswoning.

4.3 Exterieur > beschrijving

4.3.1 Bouwmassa

Het tuinmanshuis is een samenspel van een aantal bouwvolumes uit verschillende bouwfasen. De entree tot het pand bevindt zich in de voorgevel van het hoofdvolume (fase 3). Het hoofdvolume heeft een rechthoekige grondslag met een begane grond en verdieping onder zadeldak. Aan de achterzijde bevindt zich over de gehele lengte van het hoofdvolume en later aangebrachte aanbouw (fase 4),

eveneens gedekt met dakpannen. Het dakvlak van het hoofdvolume loopt met een knik over in het dakvlak van de aanbouw.

Dwars op het hoofdvolume staat aan de linkerzijde een kleiner volume (fase 1 en 2) dat ouder is dan het hoofdvolume. Dit kleinere volume heeft eveneens een rechthoekige grondslag, maar zonder verdieping.

Op de gevelhoek linksachter staat een serreachtige aanbouw (fase 5) onder een flauw hellend lessenaarsdak. Behalve de serreachtige aanbouw, heeft elk volume een eigen schoorsteen. Zowel de hoofdentree in de linkergevel als de achterdeur in de rechtergevel zijn voorzien van een flauw hellend pannendakje dat aan de gevel is gemonteerd en rust op twee boomstammetjes.

4.3.2 Gevels

Voorgevel

De voorgevel van het hoofdvolume (fase 3) is opgetrokken in baksteen metselwerk in kruisverband met een tienlagenmaat van 10L+V= 57cm en afm. 19x9x5cm. In eerste instantie lijkt het erop dat de gevel een keer is opgehoogd, maar het verschil zit hem in de kleur van het voegwerk dat visueel bepalend is. Opvallend is echter wel dat bij de overgang van beide kleuren voegwerk twee koppenlagen aanwezig zijn.

Centraal in deze gevel bevindt zich de voordeur die met muurduimen in de gevel is aangebracht. Het metselwerk boven de deuropening wordt gedragen door een houten lateibalk. Links van de entree bevindt zich een schuifraamkozijn dat, gelet op de smallere rollaag erboven, in het verleden smaller is geweest. Aan de buitenzijde is een voorzetraam aanwezig. De detaillering van het bovenraam correspondeert met oude bovenramen van het sleutelgathuis en de middelste van driehuizen. Rechts van de entree bevindt zich een toiletraampje met bepleisterd kader en plavuizen als waterslag.

Bij de entree in deze gevel is een flauw hellend afdakje aanwezig dat aan de gevel is gemonteerd en rust op twee boomstammetjes.

De voorgevel van het linker volume (fase 1) is opgetrokken in een ander type baksteen met dezelfde lagenmaat van 10L+V= 57cm, maar met een iets ander baksteenformaat van 18,5x9,2x5cm. De rollagen boven de gevelopeningen en de lagen onder het dakoverstek hebben een afwijkende kleur. In plaats van oranje zijn daar blauwgrijze bakstenen toegepast, wat een bepaald effect (versiering) geeft aan de gevel. Centraal in de gevel is een deurkozijn aanwezig dat niet meer gangbaar is. Aan weerszijden van de deur zijn smalle ramen aanwezig met een horizontale metalen roede. Smalle ramen met metalen roeden komen ook voor in andere gebouwen op het landgoed.

Ook hier zijn aan de buitenzijde voorzetramen aanwezig. In de nis boven de deur staat een kruik.

Afb. 9: Op de voorgrond het oudste deel van het tuinmanshuis. De gevel met de groene deur is de voorgevel. Rechts het hoofdvolume dat aan het oudste deel is aangebouwd. Rechtsvoor is nog net de kas te zien.

Afb. 10: Voorgevel van vermoedelijk het oudste deel van het tuinmanshuis.

Afb. 11: Fragment van de voorgevel van het hoofdvolume van het tuinmanshuis.

Linker gevel

De linkergevel bestaat uit metselwerk uit drie bouwfases. Het metselwerk rechts behoort tot fase 1. Fase 1 is een keer uitgebreid aan de achterzijde en dat wordt gerekend tot fase 2. Helemaal links bevindt zich de meest recente aanbouw (fase 5).

Het metselwerk rechts (fase 1) is hetzelfde als bij de voorgevel van fase 1. Het metselwerk in het midden (fase 2) heeft een tienlagenmaat van $10L+V= 55,5\text{cm}$ en afm. $18 \times 8,5/9 \times 4,3/4,5\text{cm}$. Het raamkozijntje rechts is oud en heeft, net als in de voorgevel, een blauwgrijze rollaag onder en boven en een voorzetraam aan de buitenzijde. Het raamkozijn in de gevel van fase 2 is van latere datum. Links ervan is een dichtgemetselde gevelopening te zien. Op enig moment is het raamkozijn vergroot en naar rechts verplaatst.

Het metselwerk van de serreachtige aanbouw links is van recente datum en heeft geen historische waarde.

Afb. 12: Overzichtsfoto van de achtergevel (links) en de linkergevel (rechts). De rode pijl wijst een bouwnaad aan en vormt de overgang van fase 1 en fase 2.

Afb. 13: De meest recente aanbouw van het tuinmanshuis.

Afb. 14: Overzichtsfoto van de linkergevel.

Achtergevel

De achtergevel bestaat uit metselwerk uit twee bouwfases, mogelijk zelfs drie. Het metselwerk links, de aanbouw bij het hoofdvolume, behoort tot fase 4. Helemaal rechts bevindt zich de meest recente aanbouw (fase 5).

Het metselwerk links (fase 4) is opgetrokken in kruisverband en heeft een tienlagenmaat van $10L+V=59\text{cm}$ en afm. $18,5 \times 9 \times 4,5\text{-}5\text{cm}$. Het raamkozijn is, gelet op de dagkanten van het metselwerk, van latere datum. Waarschijnlijk heeft er een kleiner raam gezeten. De schoorsteen is opgebouwd met een afwijkende baksteen. Zeerwaarschijnlijk heeft de aanbouw (fase 4) eerst gefungeerd als bijkeuken of als stal en op enig moment is deze functie gewijzigd in wonen, waarbij de huidige kachel is geplaatst.

Afb. 15: Overzichtsfoto van de achtergevel.

Afb. 16: Overzichtsfoto van de achtergevel met rechts de meest recente aanbouw.

Afb. 17: Fragment van een topgevel behorend bij een van de oudste bouwfases (fase 2).

Rechter gevel

Het grootste deel van deze gevel hoort bij het hoofdvolume van fase 3. Het rechter deel, vanaf de knik in het dak, behoort bij de latere aanbouw van fase 4. Het metselverband is hetzelfde als van de zijgevels. Het linkerdeel is gelijk aan de voorgevel en het rechter deel is gelijks aan de achtergevel. Het deel van het hoofdvomule is symetrisch van opzet. Twee kleine stalraampjes op de begane grond die elkaars spiegelbeeld zijn en een groter raamkozijn op de verdieping in het midden. Het metselwerk boven de stalraampjes wordt gedragen door houten lateien en de dagkanten zijn bepleisterd. Bij het grote raamkozijn op de verdieping is rondom een bepleisterd kader aangebracht. Vermoedelijk is het bepleisterde kader aangebracht om de haksporen in de dagkanten te maskeren. Gelet op de wijze waarop de rollaag en de hanekam is gemetseld en het feit dat de structuur van het voegwerk afwijkt ten opzichte van het omliggende werk, is dit raamkozijntje van jongere datum dan de gevel.

Bij de achterentree in deze gevel is een flauw hellend afdakje aanwezig dat aan de gevel is gemonteerd en rust op twee boomstammetjes.

Onder de overstekken is hersteld metselwerk te zien, wat er op duidt dat de gordingen al eens zijn vervangen.

Afb. 18: Overzichtsfoto van de rechtergevel.

Afb. 19: Een detailfoto van de gevel..

Afb. 20: Nog een detailfoto. De gordingen zijn vervangen waarbij het metselwerk is hersteld.

4.3.3 Daken

De daken volgen het samenspel van een aantal bouwvolumes uit de verschillende bouwfases. Het hoofdvolume heeft een rechthoekige grondslag onder een met blauw gesmoorde dakpannen (Tuiles-du-Nord) gedekt zadeldak. Aan de achterzijde bevindt zich over de gehele lengte van het hoofdvolume een later aangebrachte aanbouw, eveneens gedekt met blauw gesmoorde Tuiles-du-Nord dakpannen. Het dakvlak van het hoofdvolume loopt met een knik over in het dakvlak van de aanbouw.

Dwars op het hoofdvolume staat aan de linkerzijde een kleine volume dat ouder is dan het hoofdvolume. Dit kleinere volume heeft eveneens een rechthoekige grondslag, maar zonder verdieping en gedekt onder zadeldak met blauw gesmoorde Oud Hollandse dakpannen.

Op de gevelhoek linksachter staat een serreachtige aanbouw onder een flauw hellend lessenaarsdak met polycarbonaat lichtplaten. Behalve de serreachtige aanbouw heeft elk volume een eigen schoorsteen. Zowel de hoofdentree in de linkergevel als de achterdeur in de rechtergevel is voorzien van een flauw hellend pannendakje dat aan de gevel is gemonteerd en rust op twee boomstammetjes.

Afb. 21: Aanzicht tuinmanshuis uit het noordwesten.

Afb. 22: Aanzicht tuinmanshuis vanuit het zuidoosten.

Afb. 23: Afdakje bij hoofdentree in de voorgevel.

Afb. 24: Aanzicht tuinmanshuis uit het zuidwesten.

4.4 Exterieur > punten van waardering

Het tuinmanshuis heeft in de hiërarchie van het landgoed en in materiaal- en kleurgebruik ten opzichte van de andere panden minder historische waarde. Wel vormt dit tuinmanshuis met tuinmuur en kassen een functioneel onderdeel van het landgoed. De in de loop der tijd aangebrachte aanbouwen hebben niet allemaal dezelfde waarde. De vermoedelijk oudste fasen en de fase van het hoofdvolume, dat bepalend is voor het tuinmanshuis, worden het hoogst gewaardeerd.

4.5 Constructie > beschrijving

Hierna volgt een analyse van de opbouw van de constructie. Er wordt, voor zover mogelijk, ingegaan op de toepassing van verschillende materialen, type constructies en verbindingstechnieken.

4.5.1 Fundering

Het type fundering is onbekend. Waarschijnlijk gaat het om een gemetselde fundering op staal.

4.5.2 Draagconstructie

De draagconstructie bestaat uit dragende bakstenen gevels, dragende bakstenen binnenmuren, houten balklagen voor de zoldervloeren en de gordingen van de kapconstructie. Over deze dragende onderdelen is niets bijzonders te vermelden.

De kapconstructie van fase 1 en 2 is vanwege afwerkingen niet te zien.

4.6 Constructie > punten van waardering

Voor zover zichtbaar hebben de houten vloeren en de kapconstructie geen historische waarde. De dragende muren die nog vrij gaaf aanwezig zijn en structuurbepalende zijn voor de plattegrondindeling hebben afhankelijk van de fasering en materiaalgebruik een hoge, positieve of indifferente waarde.

4.7 Interieur > beschrijving

Achterkamer/
bijkeuken

Vloer | Een tegelvloer met vloertegels uit ca. 1990.

Wand | De wanden zijn voorzien van moderne houten schroten. Nadat een gedeelte van deze nietmonumentale afwerking is verwijderd, kwamen er verschillende bouwsporen tevoorschijn. De gevel, grenzend aan ruimte 0.4 en 0.5 is een buitengevel geweest met waarschijnlijk een open overkapping. Tot een hoogte van 70cm is de gevel geteerd met erboven een afwerking van witgekalkt metselwerk. Daar waar de witkalk aan de bovenzijde stopt was de onderzijde van de overkapping. De positie van de draagbalken van de overkapping is af te lezen aan de kassen die in de muur zijn te zien. Tussen deze ruimte en ruimte 0.5 is een oude deuropening en een dicht gemetseld mestluik aanwezig.

Ruimte 0.1

De bakstenen van de wand tussen deze ruimte en ruimte 0.4, 0.5 en 0.8 laten het kenmerkende uiterlijk zien van de bakstenen die behoren bij de stenen muren van fase 3 (zie de afbeelding voor de inhoudsopgave en Afb. 27, Afb. 28 en Afb. 41).

Plafond | Het plafond bestaat uit houtwolcementplaten die over een balklaag liggen met afm. 45x95mm.

Interieurelementen | In deze ruimte staat een gietijzeren kachel uit Noorwegen. Op de kachel staat een spreuk. Links de oorspronkelijke spreuk, rechts een mogelijke vertaling van de spreuk.

EG GREV NED MIN ELD

* SENT OM KVELD *

NAAR DAGEN ER SLUT

GUD GJE MIN ELD

ALDER SLOKNA UT

Ik begraaf mijn vuur

's avond laat

als de dag om is

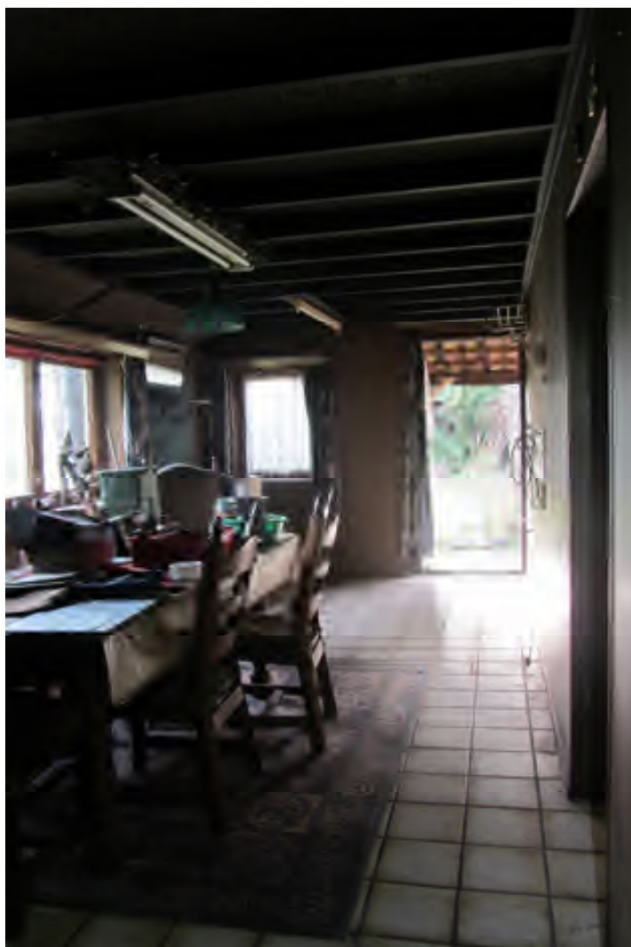
moge God zorgen

dat het nooit dooft.

Afb. 25: Een overzichtsfoto van de ruimte richting ruimte 0.2.

Afb. 26: Een overzichtsfoto van de ruimte richting de rechtergevel.

Afb. 27: Kenmerkend uiterlijk van de bakstenen van fase 3. Een gladde baksteen met verticale strepen (wand tussen ruimte 0.1 en 0.5).

Afb. 28: Kenmerkend uiterlijk van de bakstenen van fase 3. Een gladde baksteen met verticale strepen (wand tussen ruimte 0.1 en 0.8).

Afb. 29: Bouwsporen die tevoorschijn kwamen toen een deel van de nietmonumentale afwerking is verwijderd. Te zien zijn een dichtgemetseld mestluik, een geteerde plint, een witgekalkte gevel tot de lijn aan de onderzijde van de vorige overkapping en kassen waar in het verleden de dakbalken van de overkapping in gelegen hebben.

Afb. 30: Nog een foto met bouwsporen die tevoorschijn kwamen na het verwijderen van nietmonumentale afwerkingen.

Afb. 31: Gietijzeren kachel.

Afb. 32: Nog een foto van de gietijzeren kachel.

Afb. 33: Detailfoto van de afbeelding op de gietijzeren kachel.

<i>Berging</i>	Vloer Dezelfde vloerafwerking als in ruimte 0.1. Wand Deze zijn voorzien van pleisterwerk.
<i>Ruimte 0.2</i>	Plafond Platen van spaanplaat. Interieurelementen Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 34: Aanzicht ruimte 0.2 vanuit ruimte 0.1.

Berging

Vloer | Een gesmeerde vloer.

Ruimte 0.3

Wand | Deze zijn voorzien van pleisterwerk. In de achtergevel is een oud kozijntje met fraai sluitwerk aanwezig. Gelet op het metselwerk en de ouderdom van het kozijntje, gaat het hier om een herplaatst of van elders afkomstig raamkozijn.

Plafond | Platen van spaanplaat.

Interieurelementen | Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 35: De toegang naar ruimte 0.3 is een moderne buitendeur.

Afb. 36: In de achtergevel van ruimte 0.3 bevindt zich een herplaatst of van elders afkomstig raamkozijn.

Keuken

Ruimte 0.4

Vloer | Dezelfde vloerafwerking als in ruimte 0.1.

Wand | Ook in deze ruimte zijn nietmonumentale afwerkingen voor een deel verwijderd. De bakstenen waaruit de wand tussen deze ruimte en ruimte 0.8 is opgetrokken, blijken dezelfde te zijn als in de gevels van fase 3. Ook zijn sporen te zien van een oude binnenwand die is verwijderd en waarvan de bakstenen zijn afgekapd. De verwijderde binnenwand heeft gestaan op de lijn waar het zwarte teerwerk op de muur ophoudt.

Ook kwam een oude verborgen binnendeur tevoorschijn die de verbinding vormde tussen deze ruimte en de woonkamer (ruimte 0.8). De binnendeur bevindt zich links van de entree. Deze binnendeur is oorspronkelijk en voorzien van een eenvoudige houtimitatie.

Op de buitengevel, links naast de entree, is dun pleisterwerk aangetroffen met donkere verflagen. Van oorsprong was dus geen voorzetwand of behang aanwezig.

Plafond | Dezelfde plafondaafwerking als in ruimte 0.1.

Interieurelementen | Tegen één van de binnenwanden staat een keukenblokje met granitoblad van recente datum. De wand achter het keukenblokje en een deel van de andere wanden is voorzien van vochtbestendige sanitairplaten.

Afb. 37: Een eenvoudig keukenblokje van recente datum met een wandbekleding van vochtbestendige sanitairplaat.

Afb. 38: Bouwsporen die tevoorschijn kwamen. Te zien zijn een afgekapte binnenmuur (rode pijlen), geteerde plint en een witgekalkte binnengevel.

Afb. 39: Ook kwam de oude binnendeur tussen deze ruimte en de woonkamer (ruimte 0.8) tevoorschijn. Links de entree tot het pand (rode pijl).

Afb. 40: De binnendeur en het kozijn van de vorige afbeelding zijn voorzien van een eenvoudige houtimitatie.

Afb. 41: Ook hier weer het kenmerkende uiterlijk van de bakstenen van fase 3. Een gladde baksteen met verticale strepen (wand tussen ruimte 0.4 en 0.8).

Bijkeuken/
berging

Ruimte 0.5

Vloer | Voor een deel dezelfde vloertegels als in ruimte 0.1 en voor een deel betontegels.

Wand | Ook in deze ruimte zijn nietmonumentale afwerkingen voor een deel verwijderd. In de wand, grenzend aan ruimte 0.1, zijn het dichtgemetselde mestluik en de deur zichtbaar die al eerder zijn genoemd bij ruimte 0.1. Ook aan deze zijde is een zwart geteerde plint aanwezig met er boven pleisterwerk.

Op de wand van ruimte 0.7 is pleisterwerk aanwezig op cementbasis. Dit is van jongere datum.

Plafond | Dezelfde plafondafwerking als in ruimte 0.1.

Interieurelementen | Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 42: Bouwsporen die tevoorschijn kwamen toen een deel van de nietmonumentale afwerking is verwijderd. Te zien zijn een dichtgemetseld mestluik, geteerde plint, gepleisterde gevel en een oud deurkozijn met deur. Rechts naast de deur is nog een bouwspoor aanwezig van een gemetselde wand of krib (rode pijl).

Afb. 43: Overzichtsfoto van het aangetroffen kozijn met deur. De deur is een eenvoudige opgeklampte deur met spiegelklampen.

Toilet

Vloer | Dezelfde vloerafwerking als in ruimte 0.1.

Ruimte 0.6

Wand | De wanden zijn voorzien van moderne houten schroten of behang op board/ stuc. Gelet op de overeenkomst (een eenvoudige houtimitatie) tussen deze deur en de gevonden deuren tussen ruimte 0.4-0.8 en 0.8-0.9 betreft het een herplaatste deur.

Plafond | Een boardplafond met perklijst.

Interieurelementen | Het toilet bestaat uit een moderne toiletpot met een hooghangend gietijzeren stortbak uit 1921. Mogelijk dat dit jaartal een aanwijzing is dat het hoofdvolume (fase 3) gebouwd is in 1921.

Afb. 44: De deur naar de toiletruimte, met een eenvoudige houtimitatie.

Afb. 45: Overzicht van de toiletruimte.

Douche

Vloer | Dezelfde vloerafwerking als in ruimte 0.1.

Wand | Wandtegels tot een bepaalde hoogte met er boven pleisterwerk.

Ruimte 0.7

Plafond | Een boardplafond met perklijsten.

Interieurelementen | Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 46: Overzichtsfoto van de doucheruimte.

Woonkamer

Vloer | Op de vloer ligt vloerbedekking.

Ruimte 0.8

Wand | Ook in deze ruimte zijn nietmonumentale afwerkingen voor een deel verwijderd. Daardoor komen diverse bouwsporen aan het licht. In de wand, grenzend aan ruimte 0.4, is de oorspronkelijke deur nog aanwezig (zie beschrijving ruimte 0.4). In de tegenoverliggende wand, grenzend aan ruimte 0.9, komen met het verwijderen van wandafwerking twee oude deuren tevoorschijn. Eén daarvan heeft ook een afwerking van een eenvoudige houtimitatie, de andere is een eenvoudige deur. Tegelijkertijd moet gezegd worden dat deze eenvoudige deur niet uitkwam in de oorspronkelijke woonkamer. De woonkamer is van oorsprong smaller geweest. Dit is af te leiden uit sporen van verwijderde en afgekapte binnenmuren.

De buitengevel bestaat uit pleisterwerk op bakstenen ondergrond die is afgewerkt met behang.

In de achterwand is een jonger kozijntje aanwezig. Mogelijk een later aangebracht mestluik. Dit zou erop duiden dat de smalle ruimte naast de oorspronkelijke woonkamer in gebruik is geweest voor het houden van dieren.

Plafond | Er is geen plafond aanwezig. Men kijkt tegen de onderzijde van de bovenliggende vloer die bestaat uit een moderne balklaag met vloerhout.

Interieurelementen | De schouw is van recentere datum. Gelet op de wijze waarop de zijkanten van de schouw zijn bekleed met tegelwerk, stamt deze waarschijnlijk uit de jaren '60/70 van de vorige eeuw.

Afb. 47: Overzicht van de woonkamer. Rechts naast de schouw bevindt zich de oude toegang vanuit ruimte 0.4 (rode pijl).

Afb. 48: De wand grenzend aan ruimte 0.9 voordat de nietmonumentale wandafwerking is verwijderd.

Afb. 49: De achterwand nadat de nietmonumentale wandafwerking is verwijderd. In deze achterwand bevindt zich een opening die mogelijk als mestluik heeft gefungeerd (rode pijl). Links en rechts zijn de aanzetten te zien van de gesloopte en afgekapte binnenmuur (gele pijlen).

Afb. 50: De wand grenzend aan ruimte 0.9 nadat de nietmonumentale wandafwerking voor een deel is verwijderd. In deze wand blijken twee oude deuropeningen aanwezig te zijn (rode pijlen). Ook is de aanzet van een gesloopte en afgekapte binnenmuur te zien (gele pijl).

Achterkamer

Vloer | Er ligt tapijt over een betonvloer.

Ruimte 0.9

Wand | De buitengevel en de gevel grenzend aan ruimte 0.11 hebben een afwerking van pleisterwerk en sauswerk. Het sauswerk bestaat uit meerdere lagen met verschillende kleuren. De andere binnenwanden zijn voorzien van nietmonumentale afwerkingen die voor een deel zijn verwijderd. De aangetroffen bouwsporen zijn al beschreven bij ruimte 0.8.

Plafond | Boven het zichtbare plafond van kunststof schroten is een boardplafond aanwezig met perklijsten (zoals ook in ruimte 0.6 en 0.7). De perklijsten zijn 3cm breed.

Interieurelementen | In deze ruimte staat dezelfde kachel als die in ruimte 0.1. Gelet op de wijze waarop de schouw is bekleed met tegelwerk, stamt deze waarschijnlijk uit de jaren '60/70 van de vorige eeuw.

Afb. 51: Overzichtsfoto met links de schouw en rechts de deur naar ruimte 0.8.

Afb. 52: Boven het zichtbare plafond van kunststof schroten is een boardplafond aanwezig met perklijsten.

Afb. 53: Een detail van de perklijsten op het boardplafond.

Slaapkamer

Vloer | Er liggen twee lagen zeil op een betonvloer of gesmeerde vloer.

Ruimte 0.10

Wand | De gevels zijn voorzien van (dunne) voorzetwandjes. De originele gevelramen met kozijnen zijn nog aanwezig. De ramen in de voorgevel hebben een horizontale metalen roede. Het raampje in de linker gevel is wel origineel, maar is ooit aangepast van een valraampje in een draaiend raampje door eenvoudig de scharnieren te verplaatsen. In de onderzijde van het raamje zijn de oude plekken van de scharnieren nog te zien.

In de opening tussen ruimte 0.9 en 0.10 mist de deur.

Plafond | Het plafond bestaat uit kunststof schroten.

Interieurelementen | Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 54: Een overzichtsfoto van de ruimte richting de voorgevel. In het midden tussen de twee ramen is een niet gangbare deur aanwezig.

Afb. 55: Een overzichtsfoto van de ruimte richting de toegang vanuit ruimte 0.9.

Serre

Vloer | Zeil op een betonvloer.

Ruimte 0.11

Wand | De wanden bestaan uit schoonmetselwerk. De twee gevels zijn van recentere datum en gemetseld in halfsteensverband. De wand grenzend aan ruimte 0.3 is ooit (op)nieuw opgemetseld met schoongebikte stenen in halfsteensverband. Het kozijntje in deze wand is herplaatst, zie beschrijving bij ruimte 0.3.

De wand grenzend aan ruimte 0.9 is ouder en ooit een buitengevel geweest. Deze wand is opgetrokken in kruisverband met een tienlagen maat van 10L+V= 55,5cm met een baksteenformaat van 18x8,5/9x4,3/4,5cm. In deze zelfde wand bevindt zich een later aangebracht veegluikje.

Plafond | Er is geen plafond aanwezig. Het dak bestaat uit polycarbonaat lichtplaten.

Interieurelementen | Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 56: De toegang naar deze ruimte met rechts een later aangebracht veegluikje.

Afb. 57: Een overzicht van de ruimte, gezien vanuit de toegang.

4.7.1 Zolderverdieping

<i>Slaapkamer</i>	Vloer Zeil op vloerhout. Daar waar het zeil omhoog is getrokken, is te zien dat het vloerhout al eens is vervangen en bestaat uit ruwe vuren delen.
<i>Ruimte 1.1</i>	Wand Pleisterwerk op bakstenen ondergrond. Gelet op de detaillering en de bouwsporen in het metselwerk (zie exterieur) is het raamkozijn van jongere datum dan de bouw van fase 3. Plafond Niet aanwezig. Kap Een gordingen kap, die gelet op de bouwsporen in de rechtergevel en het materiaalgebruik al eens is vervangen. Interieurelementen Er zijn geen bijzondere elementen aanwezig.

Afb. 58: Overzicht van de ruimte richting de rechtergevel.

Slaapkamer
Ruimte 1.1

Vloer | Zeil op vloerhout. Daar waar het zeil omhoog is getrokken, is vloerhout te zien met een werkende breedte van 15,5cm.

Wand | Pleisterwerk op bakstenen ondergrond.

Plafond | Niet aanwezig.

Kap | Een gordingen kap, die gelet op het materiaalgebruik al eens is vervangen.

Interieurelementen | In deze ruimte staat het rookkanaal van de schouw in ruimte 0.8 die vermoedelijk origineel is.

Afb. 59: Een overzicht van de ruimte richting de toegang vanuit ruimte 1.1.

Afb. 60: Een overzicht van de ruimte vanuit de toegang.

4.8 Interieur > punten van waardering

In het interieur is nauwelijks iets aanwezig dat historische waarde heeft. De historische waarde beperkt zich tot de plattegrondstructuur van de oudste drie fasen, de oude structuur van fase 3 en enkele binnendeuren die tevoorschijn kwamen tijdens het verwijderen van nietmonumentale afwerkingen.

5

WAARDESTELLING

De waardestelling vindt plaats op het beschouwingsniveau van het gebouw. De waarde van de verschillende onderdelen wordt dus bepaald in relatie tot het gehele gebouw. Een zgn. interne waardestelling.

Categorie 1	Hoge monumentwaarden, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
Categorie 2	Positieve monumentwaarden, deze zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
Categorie 3	Indifferente monumentwaarden, deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

5.1 Interne waardestelling

Onderdeel	Cat.	Onderbouwing/ motivatie voor de toegekende waardering
Exterieur		
Bouwmassa	2	De bouwmassa is in de loop van de tijd sterk gewijzigd en met name de aanbouwen aan de noordoost- en noordwestzijde doen afbreuk aan de bouwmassa van de oudste bouwfases.
Gevels		
<i>Voorgevel</i>	1,3	De voorgevel is nog gaaf aanwezig en wordt hoog gewaardeerd, behalve het afdakje en het voorzetraam bij de gevelopening van ruimte 0.8, die laag gewaardeerd worden.
<i>Linker gevel</i>	1,3	De serreachtige aanbouw heeft geen historische waarde. Het overige deel van de gevel wordt vanwege ouderdom en het feit dat deze behoort tot de oudste bouwfases hoog gewaardeerd.
<i>Achtergevel</i>	3	Voor de serreachtige aanbouw geldt hetzelfde als omschreven bij de linker gevel. De grote aanbouw (fase 4) behoort niet bij de oorspronkelijke opzet van de woning en doet afbreuk aan de kleinschaligheid van de woning. Ook zijn geen bijzondere materialen of constructies toegepast. Hierom wordt de aanbouw van fase 4 als indifferent gewaardeerd.
<i>Rechter gevel</i>	1,3	Het deel dat behoort bij de oorspronkelijke opzet van de woning is nog gaaf aanwezig en wordt hoog gewaardeerd. De later aangebouwde gevel van fase 4 wordt, net als de achtergevel, als indifferent aangemerkt.
Dak	1,3	De dakvormen van fase 1, 2 en 3 hebben vanwege ouderdom en oorspronkelijke opzet een hoge waarde. De dakpannen van de daken van fase 1 en 2 hebben eveneens een hoge waarde, de dakpannen van fase 3 zijn al eens vervangen en hebben geen historische waarde.
Constructie		
Fundering	(?)	De fundering was niet te inspecteren.
Draagconstructie	1	De dragende wanden die behoren bij fase 1, 2 en 3 hebben vanwege

ouderdom en als structuurbepalend element van de oorspronkelijke opzet van deze fasen een hoge waarde.

(?) De kap van fase 1 en 2 was niet te inspecteren.

Interieur

Begane grond

- 1 In het interieur is nauwelijks iets dat historische waarde heeft. De onderdelen die waarde hebben vanwege oorspronkelijke plattegrondstructuur, ouderdom (behorend bij de eerste fasen) of bijzondere materiaaltoepassing zijn:
- De dragende binnenmuur, incl. rookkanaal, tussen ruimte 0.4 en 0.8 als scheiding tussen het voorhuis (woongedeelte) en het achterhuis (werkgedeelte).
 - De dragende binnenmuur, incl. rookkanaal, tussen ruimte 0.9 en 0.11 die een buitengevel is geweest.
 - De binnenmuur tussen ruimte 0.9 en 0.10 die vermoedelijk een buitengevel is geweest.
 - De teruggevonden oude binnendeuren met kozijnen tussen ruimte 0.4-0.8 en 0.8-0.9.
 - De binnendeur van de toiletruimte (ruimte 0.6), die herplaatst is.
 - De hooghangende gietijzeren stortbak van de toilet (ruimte 0.6).

2 Aan de boardplafonds met perklijsten wordt vanwege kenmerkend materiaalgebruik in een bepaalde periode enige waarde toegekend.

3 Overig onderdelen hebben geen historische waarde.

Zolderverdieping

1,3 Het enige dat historische waarde heeft is de scheidingsmuur ongeveer halverwege fase 3. De overige zaken hebben geen historische waarde.

(?) De zolderverdieping van fase 1 en 2 was niet te inspecteren.

Andere historische aspecten

Gebruikshistorie 1 Gedacht vanuit de wijze waarop de woning werd gebruikt vormt de oude structuur van de plattegronden en onderscheid in wonen en werken een belangrijk punt. Denk hierbij aan de bouwsporen van oude binnenmuren en de bouwsporen in de wand tussen ruimte 0.1 en 0.5, die duiden op het houden van dieren binnen de contour van de woning van fase 3.

Ensemblewaarden 2 De andere gebouwen op het landgoed vormen in combinatie met de structuur van de dreven en de wijze waarop de gebouwen zijn geordend een hoge ensemblewaarde. Het tuinmanshuis valt qua orientatie en architectuur uit de toon en wordt om die reden lager gewaardeerd dan de andere gebouwen. Dit onderdeel is onderzocht en gewaardeerd door Dr. [REDACTED] Zie hiervoor haar cultuurhistorisch onderzoek¹⁶.

Landschappelijke en tuinhistorische waarden 1

Dit onderdeel is onderzocht en gewaardeerd door Dr. [REDACTED] [REDACTED] Zie hiervoor haar cultuurhistorisch onderzoek.

¹⁶ [REDACTED] (2014).

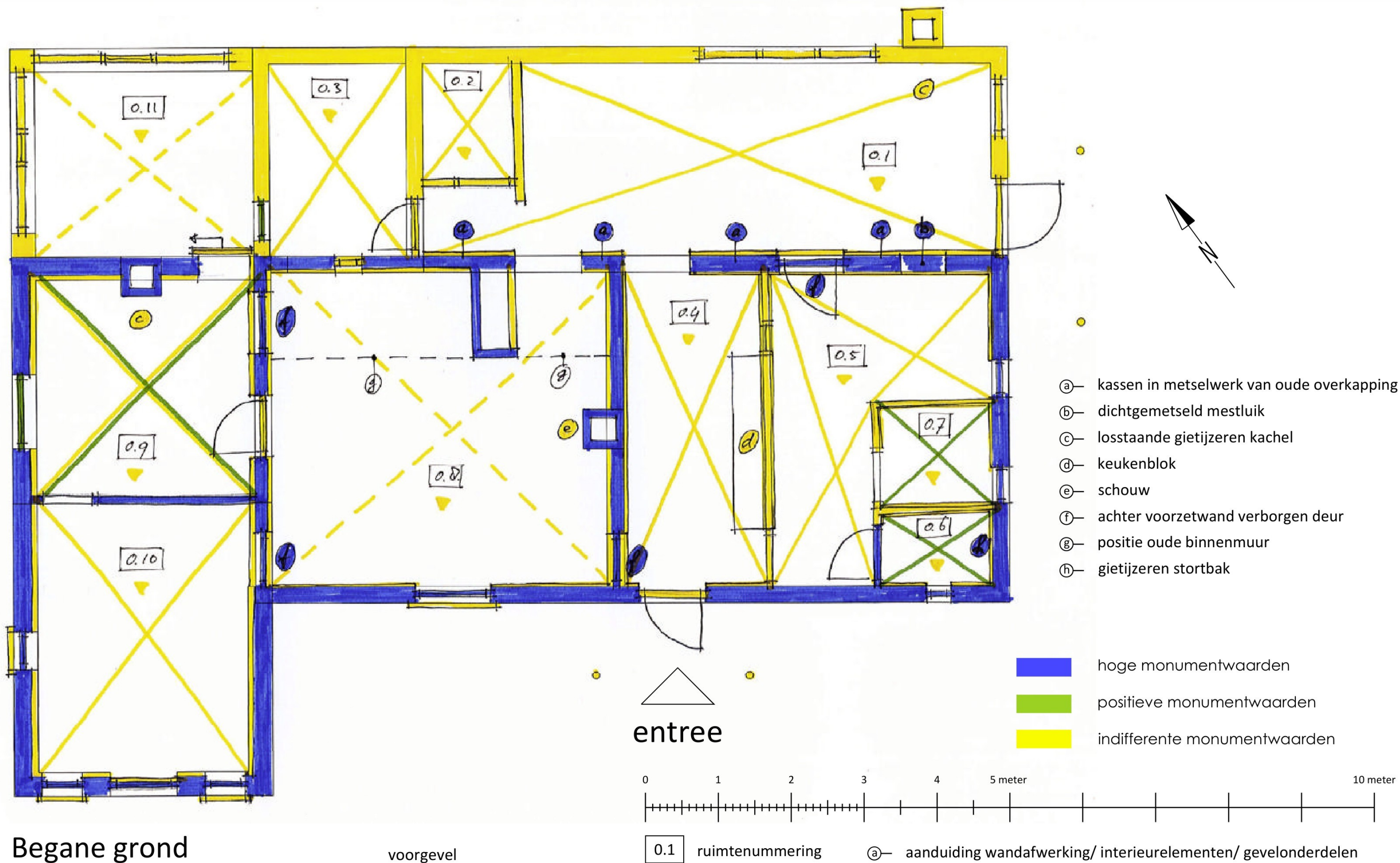
5.2 Waardestellingsrepresentatietekeningen

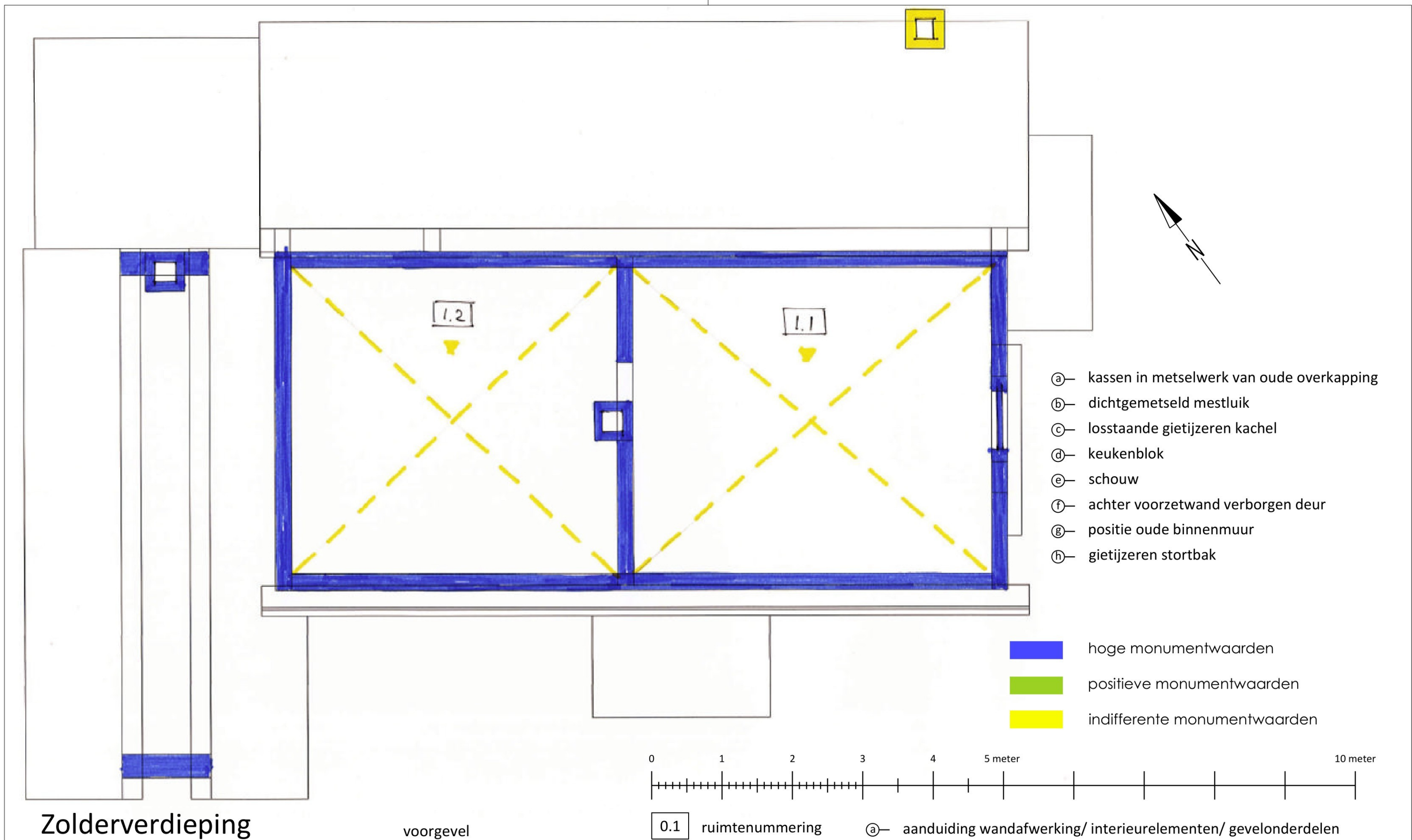
Betekenis van de gebruikte kleuren.

- Hoge monumentwaarden, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
- Positieve monumentwaarden, deze zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.
- Indifferente monumentwaarden, deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied.

De waardering van zichtbare plafonds boven de ruimten in de plattegrond wordt weergegeven met een gekleurd kruis. Onzichtbare oudere plafonds zijn niet gewaardeerd. Wanneer het kruis gestreept is, gaat het om de waardering van de bovenliggende vloerconstructie en/ of kapconstructie. Vloerafwerkingen zijn met een gekleurde driehoek weergegeven. Onzichtbare vloerconstructies en onzichtbare vloerafwerkingen zijn niet gewaardeerd. De waardering van interieuronderdelen wordt weergegeven met een gekleurde ster. Gestreepte lijnen langs wanden geven de waardering weer van de wandafwerkingen.

De plattegronden mogen niet op zichzelf geraadpleegd worden. De plattegronden vormen een onafscheidelijke eenheid met de tekst in deze rapportage. Sommige waarden zijn niet of nauwelijks op tekening aan te geven. Denk hierbij aan bijvoorbeeld immateriële waarden. Ook wanneer na gereedkomen van deze rapportage nietmonumentale afwerkingen worden verwijderd, is het van groot belang de plattegronden te raadplegen i.c.m. de onderbouwing van de waardestelling. Bij het verwijderen van nietmonumentale afwerkingen alert blijven op de mogelijk (kleurige) afwerking eronder.

Waardestellingsrepresentatietekening

status: definitief

6

ADVIES

Het advies is niet bedoeld om de architect voor te schrijven hoe het nieuwe ontwerp er uit moet komen te zien, maar wel om vanuit bouwhistorisch oogpunt adviezen te geven om bestaande historische waarden te behouden en waar mogelijk te versterken.

De monumentale waarde van het Tuinmanshuis concentreert zich in de gevels en de structuur van de plattegronden van de oudste drie fasen (fase 1, 2 en 3). Ook de bouwmassa van deze fase heeft historische waarde. In het interieur is nauwelijks iets aanwezig dat historische waarde heeft. De historische waarde beperkt zich tot de plattegrondstructuur van de oudste drie fasen en enkele binnendeuren die tevoorschijn kwamen tijdens het verwijderen van nietmonumentale afwerkingen. Grosso modo kan gezegd worden dat de onderdelen die nog stammen uit de eerste drie bouwfases een hoge waarde hebben. Het behoud van deze zaken is dan ook belangrijk voor dit monument.

6.1 Transformatieruimte

De transformatieruimte zit vanwege de nog gave bouwmassa en gevels van fase 1, 2 en 3 vooral aan de achterzijde en in het interieur. Voor het interieur is het belangrijk rekening te houden met de oude structuur van de plattegrond van fase 1, 2 en 3.

7.1 Literatuur

- Brachene, [REDACTED] & [REDACTED], 'Domaine de Wouwse Plantage', in: Bulletin de la Société Royale Forestière de Belgique jrg. 89, nr. 4, p. 145-156.
- [REDACTED], [REDACTED], 'Het Smalspoor van [REDACTED] te Wouw', in: Op de rails jrg. 1991, nr. 5, p. 186-188.
- [REDACTED], James W.P. & [REDACTED], [REDACTED] *Geschiedenis, architectuur en technieken*. Uitgeverij THOTH, Bussum (2016).
- [REDACTED], [REDACTED], *Landgoederen in Noord-Brabant. Het lief en leed dat landgoed heet*. Brabants Landschap & Brabants Particulier Grondbezit/ Pictures Publishers (2012), p. 8-17, 40-47.
- [REDACTED], [REDACTED] e.a. [REDACTED] *in het woud. Bij het 100-jarig bestaan van de parochie WOUWSE PLANTAGE 1876-1976*. Uitgegeven door het gemeentebestuur van [REDACTED] (1976).
- [REDACTED], [REDACTED] & [REDACTED], *De geschiedenis van het Landgoed Wouwse Plantage in Noord-Brabant*.
- Groningen, Dr. [REDACTED], *Cultuurhistorische verkenning Plantage Centrum, de Wouwse Plantage*. Utrecht (okt. 2014).
- Hermans, R., 'Hoofdpunten uit de geschiedenis van Wouwse Plantage', in: De Vierschaer jrg. 25 (2007), nr. 2, p. 25-30.
- Hermans, R., *Wauw Wouw! [REDACTED] inkort bestek. Uitgave in het kader van 775 jaar [REDACTED]*. Uitgave: Stichting [REDACTED] 775 jaar (2007).
- 'Koopdag in de Plantage', in: De Vierschaer jrg. 20 (2002), nr. 2, p. 41-55.
- [REDACTED], Jan., 'Caerte der Plantagien van Huijbergen', in: Inbrabant jrg. 2 (2011), nr. 6, p. 62-65.
- Peters, Chr., 'Tussen zand en klei: van Woeste Gronden tot Wouwse Plantage', in: De Stem (10-04-1996).
- Reenen, W.G. van. *Bouwhistorische opname Kasteel Wouwse Plantage, Plantage Centrum 1 te Wouwse Plantage* (23 maart 2017), rapportnr. 029 (conceptversie).
- [REDACTED], 'De Wouwsche Plantage', in: [REDACTED] 5 (1945), p. 103-111.

7.2 Archief

- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- West Brabants Archief.

7.3 Internet

- <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>
- <http://data.cultureelerfgoed.nl/nl/structures>
- <http://cultureelerfgoed.adlibsoft.com/search.aspx>
- <http://westbrabantsarchief.nl/>
- <https://www.bhic.nl/het-geheugen-van-brabant>
- <http://www.de-vierschaer-wouw.nl/>

7.4 Overige bronnen

- Collectie Ansichtkaarten van Heemkundekring 'De Vierschaer' te [REDACTED]

Kvk 64365190

www.vanreenen-bouwhistorie.nl
info@vanreenen-bouwhistorie.nl

Contactpersoon

T 06-

Postadres

Palissade 22
4143 GB LEERDAM

Bezoekadres

Industrieweg 9
4143 HP LEERDAM